

Злата БОЈОВИЋ*

ОСВРТ – ПРЧАЊ, ХИСТОРИЈСКО-ЕСТЕТСКИ ПРИКАЗ
Репринт издање монографије Дон Ника Луковића,
Београд, 2010**

Међу првим штампаним књигама дон Ника Луковића, његова богата библиографија биљежи под годином 1930. податак да је, тада ширем кругу савременика ван Боке можда још увијек не толико знани аутор, одржао предавање под насловом *Постанак и развитак трговачке морнарице у Боки Которској*, на Народном универзитету у Београду 5. јануара 1930. године и да је ту брошуру издало – прије 80 година – Удружење Бокеља у Београду. Дакле, поштовани чланови садашњег удружења, овим чином – објављивањем репринт издања његове популарне књиге о Прчању, из 1937. године, а тада је њен аутор већ уживао глас великог брижника за историју, културу, културни живот, за традицију и његовање најбољих врлина својих суграђана и своје средине, за њихово јединство, за слогу – ви настављате на природан и вјероватно њему најпримјеренији начин, онако како би он желио, да чувате спомен на све те вриједности до којих је он држао и којима је деценијама учио друге. Колико год овакво поимање „учитеља” – а он то јесте био – изгледало староремско и идеализовано, ниједан од његових идеала није превазиђен нити поништен за ових седамдесетак година, од када је монографија о Прчању настала.

Пред нама је монографија која је, када се појавила представљала озбиљну и садржајну вишевјековну представу о једном од ста-

* Др Злата Бојовић, Универзитет у Београду

** Ријеч на представљању монографије у Етнографском музеју у Београду, 26. априла 2011. године.

рих малих градова Боке Которске, који је памтио богату прошлост и у коме је она, још увијек, у првим деценијама 20. вијека, имала одјеке у генерацијама предузимљивих и у најразличитијим дјеловањима врлих људи који су из њега потекли или су у њему постојали. Као и њихови преци, они су још увијек били капетани на свим морима и бродовласници, од којих су многи, расути по свијету и из далека помагали свој крај, и ма колико били удаљени, никад у души нијесу напустили Прчањ, часни адмирали „Бокељске морнароце”, градитељи цркава, народу посвећени свештеници, да не помињемо оне који су се високо успјели у црквеној хијерархији, у Котору, у Перасту, у Прчању и у многим малим мјестима, угледни трговци, градитељи, поморски правници, инжењери, пожртвовани љекари, добротвори, музичари, писци, заштитници умјетности и њени чувари и др., од Аргентине, у којој је, као што је знано, и на понос Прчања и Боке, оснивач конзерваторија у Буенос Аиресу био Антун Петрарка, до Египта и до Енглеске, носиоци родољубивих, у то вријеме најчешће искрених југословенских осјећања. Том времену је припадало и дјеловање, још у другој половини 19. вијека (1861) основане Славјанске читаонце, за коју је Луковић, с поносом истицао да је Управни одбор Матице далматинске у Задру још 1868. именовао „часну и родољубиву Читаоницу Прчањску” чланом утемељивачем истога друштва” – диплому је потписао др Божидар Петрановић – и што је она ширила „дух свесловенске солидарности” (Прчањ, 391–2). Тој генерацији је припадао дон Нико Луковић.

Богати живот дон Ника Луковића био је испуњен непрестаним радом. Довољно је само овлашно поменути вишеструке токове тога рада, па да се схвати њихова основна идеја. Суштина те идеје била је, да сам, његујући духовне и моралне вриједности, примјером учи друге. Предмет учења нијесу биле обичне, приземне ствари – иако је он сам био једноставан, кажу прескроман – већ високо постављена љествица моралних вриједности уз коју се треба полако успињати. Тај наук је давао и када је мудро и благо разговарао, сједећи на клупи пред црквом, са којим својим суграђанином, помажући му да преброди свакодневне људске бриге, и када је писао књиге, и када је обнављао цркве, и када се бавио историјом морнарице, и светим Трипуном, и откривањем умјетничких фрагмената и дјела старих мајстора, и пишући о Његошу, и о најстаријем штампару, о Котору у доба хуманизма и ренесансе, о сликарима и пјесницима, о

практичним богословским темама, нарочито о културном животу, али и о туризму Прчања, о политичким приликама 19. вијека у Боки Которској у којој се за кратко вријеме измијенило неколико господара, чак и у водичу кроз Боку. Примјер је давао и у заузимању у свим подухватима који ће вриједности прошлости овога краја и његових људи унаприједити, од обнављања рада Славјанске читалонице, преко учешћа у оснивању Поморског музеја, организовању изложби, покретању „Гласа Боке” до великих послова поводом 800 година Светог Трипуна у Котору и до стварања јединствене галерије своје сабраће по идеји пред жупном црквом – Његоша, Штромајера, Андрије Змајевића, Андрије Качића-Миошића и свог драгог учитеља, которског бискупа Франа Учелинија.

Од низа дјелатности дон Ника Луковића, а он је припадао посљедњој генерацији свестраних „старицара”, како се то некада називало, који су се бавили истовремено и историјом и филологијом и етнографијом, и народном поезијом, и културном историјом и другим темама од овога свијета и стога успијевали да спознају и дочарају потпуну слику прошлога живота, издвајамо његово бављење књижевношћу, које се преплитало са многим његовим историјским и умјетничким трагањима и за коју је имао истинску наклоност. За њега је речено да је „један ријетки Бокел из прве половине 20. вијека, који је имао најширу општу и књижевну културу” (М. Злоковић). Унеколико, настављао је традицију својих предака јер је род Луковића дао свој допринос књижевности Боке у прошлости.

Док је књижевност стварана у вјековима хуманизма и ренесансе, писана крајем 15. и током 16. вијека на територији Боке Которске, нажалост не на народном језику, углавном била сконцентрисана на Котор, у коме је било неколико значајних писаца, у 17. вијеку, у периоду барока, она се преноси у мања мјеста, и тако настају нови мали књижевни центри – у Перасту, Доброти, Будви, Прчању. Највреднија новина коју је тај вијек у књижевности донио било је – стварање на народном језику, на коме је у Боки већ постојала богата народна поезија. Међу првим писцима који су се огласили као пјесници на народном језику био је управо један давни предак Луковића, чији је имењак био и о коме је и писао неколико пута, најпотпуније у прилогу *Заборављени пјесник и родољуб Нико Луковић*, поводом 200-годишњице од његове смрти. У својим јасним, зналачким прегледима хуманизма и ренесансе писао је о низу стварала-

ца 16. вијека, без којих би култоролошка слика – а он је до ње држао – била непотпуна. Корисни су његови ситни прилози, попут написа о непознатом рукопису Гундулићевог *Османа*, на који је наишао претражујући старе архиве и библиотеке, надахнути путопис о Аја Софији – *Утисци са путовања Балканском пругом* и поетично дочаравање постојбине „свете Одиве”, како су Зећани звали потоњу блажену Озану, о Андрији Палташићу у коме он не види обичног штампара већ умјетника, о сликару и пјеснику Михаилу Флжрију, о пјесникињи и сликарки Ани Маровић, о необичном Мирославу Зановићу, о поморском капетану али и пјеснику Јозу Ђуровићу и др. Међу свим књижевним прилозима средишње мјесто припада пјеснику коме је посветио највећи број радова – Петру Петровићу Његошу, који је своје посљедње дане, скоро до пред смрт, провео у Прчању. Довољни су наслови тих Луковићевих радова да се види са којом је посвећеношћу мислио о Његошу: *Прво путовање владике Рада Јадраном, Његош у Котору, Његошеви сарадници Никола Томазео и критичар Франчески, Ко су Мехитаристи код којих је Његош штампао Горски вијенац, Његошев портрет, Прослава стогодишњице Горског вијенца* (1947). Посебно се посветио оживљавању података о посљедњим данима великог пјесника – у написима *Његош у Прчању* и *Кућа у којој је Његош провео посљедње дане у Приморју*.

Још је једна духовна, дубоко побожна и књижевна тема пратила дон Ника Луковића током деценија његовога рада. То су биле народна легенда, традиција и историја о которској светици Блаженој Озани. Сакупљао је све што се о њеном култу могло дознати, од народног предања, преко широког истраживања њенога поријекла, преко преображаја који је доживјела скромна дјевојка из православне породице, преко њеног доласка у Котор и испосништва, поштовања и проглашења, која је постала, по ауторовим ријечима „света веза припадника једне и друге цркве народа нашег” (*Прчањ*, 18), истражио је књижевне оквире ове теме од хагиографије блажене Озани Ивана Болице и животописа Серафина Рација и Вицка Болице, преко записа Вука Стефановића Караџића и др. до својих савременика (Митра Вукчевића, Бошка Думовића, Ранка Андрића, Иноћенца Таурисана). Поред низа краћих написа, све је то објавио у засебној књизи *Живот блажене Озани Которке* 1928. године, уз богате ликовне прилоге. Књигу је поново штампао, допуње-

ну и проширену новим истраживањима (путовањем у њене родне Релезе у Љешанској нахији, разговорима са потомцима њенога рода који су је с поносом називали „Светом Одивом”), 1965 – *Блажена Озана Которка јубиларно издање поводом 400. годишњице смрти.*

Вриједно је поменути да у оквире књижевног дјеловања спада и изузетно важан Луковићев подухват – оснивање и издавање „Гласа Боке” тридесетих година 20. вијека, који је, са великим знањем и свијешћу о потреби постојања гласила које ће редовно пратити културни живот Боке, уређивао неколико година. У њему је објавио многе своје радове, у њему је најприје у наставцима излазила и монографија о Прчању, али је, још више од тога, подстицао многе друге истраживаче из разних области да пишу и објављују прилоге о овоме крају. Данас таквог гласила Бока нема.

Прелиставајући Споменицу Нику Луковићу, која је изишла поводом 10. годишњице његове смрти у Котору, 1980. године, наилази се на сводне судове о његовој природи, његовом карактеру, његовој скромности и безграничној љубави за добро и за човјека и о његовом доприносу историјским наукама и друштвеном и културном раду. Нијесу то више биле понијете ријечи посмртних говора, које, настале под притиском дубоких емоција, понекад, када вријеме прође, могу изгубити на значењу. Сва сјећања и све анализе биле су у основи смирене, промишљени судови савременика, који су осјећали даром то што су имали срећу да буду са њим, бар у неком тренутку, бар на неком послу, блиски. Тај суд времена издржао је дон Нико Луковић а да не падне ни једна сјенка на цио његов дуги живот. Од дон Ника Луковића, са клупе пред црквом, нико није отишао незадовољан већ испуњен миром и подршком. Можда је најљепше свједочанство о његовој дјелотворној, увијек у сјенци задржаној природи, садржано у ријечима вајара /Небојше Митрића/ који је послѣ многих разговора и савјетовања са дон Ником Луковићем израдио рељеф светог Трипуна:

Рељеф Светог Трипуна стоји
На јужном пиластру десно од олтара.
Ево /толико/ година.
Каже се Митрић,
А Митрић мисли дон Нико Луковић.

Прчањ је велики дужник дон Ника Луковића. Да није он сабрао сву њему доступну грађу, а то је радио истрајно, исцрпно, стручно, са осјећањем за вриједност сваке појединости, можда у посљедњем тренутку, безброј вриједних историјских података, којих нема у историјама и архивским списима, посебно података о приватном и јавном животу, о култури, о обичајима, свадбеним и другим, о кућама, заједно са њиховим легендама, о породицама, о небројеним предметима донијетим са путовања у куће помораца, о појединцима, о архивима и књигама потпуно би се изгубили и никада се не би могла реконструисати његова „друштвена историја”.

Прчањ данас није оно што је био у вријеме када је ова књига настајала, није он то био више ни у каснијим деценијама још за Луковићевог живота. Али да он није забиљежио појединости попут оне да је „у кући Флорио-Сбутега био један „comode” ванредне лепоте са интарзијама и са плочом од скупоцјенога зеленога мрамора (*verde antico*). Назад 50 година је продат у Италији” многи дјелићи прчањског мозаика остали би празни. Овако, захваљујући њему, за сва времена се сачувала духовна и историјска слика овога малог града, у којој његови потомци с поносом траже своје коријене.

Zlata BOJOVIĆ

REVIEW – *PRCANJ, HISTORICAL AND ESTHETIC REVIEW*

Summary

„Review” is evaluating reprinted issue of Prcanj monograph by Don Niko Lukovic (1887–1970), which has been published in 1937. as „Prcanj – historical and esthetic review”. Reprinted issue has been published in Belgrade in 2010. This book is a complete match with its original and includes historical development, social life and culture of Prcanj and its surroundings.

Don Niko Lukovic was serving in Prcanj, maritime town which is located near Kotor, by Montenegrin coast. It had developed naval trading since olden times and that helped developing Prcanj and its surroundings. Lukovic established a library; he launched and published „Voice of Boka” and took part in establishing of naval museum in Kotor. He collected details about Montenegrin ruler Petar II Petrovic Njegoš's visit to Prcanj and about cult of saint Blessed Ozana that has connected members of orthodox and catholic Christian church. He also collected and processed valuable data about private and social life, culture, customs, weddings, homes, sailors families, objects that they brought back home from all over the world... It's noticeable from „Review” that works of Niko Lukovic had saved pictures of spiritual and historical heritage of not only Prcanj, but also its significantly bigger hinterland. That's the value of „Prcanj – historical and esthetic review.